

II.

Osvěta 1901, str. 103—122.

Jak vznikla Česká akademie.

K sedmdesátým narozeninám Josefa Hlávky.

Česká akademie koná podle svých stanov každoročně dne 2. prosince své slavnostní shromáždění. Zástupce protektorův zpravidla je zahajuje proslovením. Při shromáždění posléze konaném toto proslovení knížete Jiřího z Lobkovic ve skvělé společnosti, kteráž se tu, jak obyčejně, sešla, bylo zvláště povznešené a povznášející. Byloť poslední slavnostní shromáždění České akademie v dobíhajícím století spolu oslavou desítiletého trvání jejího. Oběmu, desítileté působnosti ústavu i konci století pro český národ tak památného, platila řeč jasného náměstka protektorova, vřelá, nadšená apotheosa kulturního obrození českého lidu.

Nyní pak zase za krátko — dne 15. února — dovrší sedmdesátý rok svého věku muž, jehož velká obětavost dala České akademii i podnět vzniku i první pevný základ hmotný. Širší veřejnost zná tuto nad míru rázovitou osobnost velmi málo. Zná sice dobře jméno Hlávково, to je pravda. Ví, že obětoval kulturním účelům českého národa sumy, jejichž souhrn by vyčerpal už nemalé jmění. Málo kdo však má přehled jen přibližně úplný všech jeho různých věnování. Každým způsobem vědí lidé jen více méně o jeho mecenášství ve velkém. Jak teprv malý jest kruh těch, kteří z nahodilých zkušeností mají nějaké tušení o velikých rozměrech Hlávkovy drobné práce podporovatelské, jejímž hlavním předmětem kromě nadějných umělců jsou legie chudých studujících. Nejméně pak lidí ví něco bližšího o tuhé, nikdy nelenící, houževnaté neústupnosti, s jakou dovede ten muž křehkého zdraví pracovati, docházeti, domlouvati, naléhati na jiné, zvláště na orgány vládní, když mu jde o to, prosaditi jistou myšlenku, jistý záměr, o němž je přesvědčen, že uskutečněním jeho se poslouží nějaké dosud neukojené kulturní potřebě české. V té příčině znají ho snad nejlépe ve Vídni. A kolik je podniků, které se na konec provedly ani ne tak proto, že by zvítězily důvody věci samé, jako spíše neomrzelou houževnatostí obrance jejího, která lidi nutí podati se síle nezištného jeho přesvědčení, jež nedá se odstrašiti prvním neúspěchem, ba ani druhým a třetím.

V kolika osobách vlivuplných, naskrze prosáklých předsudky o českém životě a kulturním stavu, dovedla Hlávková vynalezavá neúpornost vzbudit zájem živý a pro věc českou užitečný! Mnohou pěknou anekdotu o tom nám naši přinesli z Vídně, a obrazy, jak on na př. vstupuje k ministru Gautschovi provázen od sluhů na nosítkách nesoucích celou bibliothéku původních prací i překladů slovatného českého básníka, anebo jak se v čele čtyř veřejných posluhů, nesoucích díla žáků malířské školy Pražské, z Vídeňského domu svého ubírá do poslanecké sněmovny, aby tam výstavou jich v síni ministerské barona Pavla Gautsche, pokud jde o český dorost umělecký po tu dobu skeptického Šavla, na horlivého Pavla obrátil, — byly by zasluhovaly zvěčnění momentkou.

A kdy by se to vše také zevrubně vypsalo, obraz by nebyl ještě úplný, musel by býti dovršen vyličením samostatné umělecké práce Hlávkovy a mnohostranné jeho činnosti k obraně uměleckých památek, k obnově jejich původnímu stavu nejpodobnější. A předeslati by se musel obraz studijní dráhy, dlouhých, prací bádavou vyplněných cest atd.

Všecko toto vypisovati nebudu. Ke mnohému by mi scházela potřebná působivost odborná, k nejedné věci i nutná dokumentární data. Dějiny člověka — toť jeho charakter. Dějiny života Hlávkovy budou jistě jednou vypsány obšírně, a nebudou pouze obrazem energického muže, který dovedl vlastním velikým přičiněním značného jmění dobytí a při neobyčejné skrovnosti vlastních potřeb je dále rozmnožovati, ačkoliv nejštědřejší rukou činil z něho věnování na účely obecně prospěšné. Ony budou spolu obrazem člověka, který dovedl nasazovati největší práci a námahu, aby to, co by dle přesvědčení jeho vedlo k nejúčelnějšímu upotřebení značných jeho věnování, tak a právě tak bylo zabezpečeno. S úzkostlivostí svědomitého projektanta detailních plánů stavebních, který na žádnou věc nezaspomíná, řadivá odstavec k odstavci až do kasuistických podrobností, aby nemohl povstati žádný omyl, žádný dvojstranný výklad, žádné zneužití. Jeho rukopisné náčrtky osnov stanovových jsou plny doložek jiným inkoustem neb olůvkem připsaných a vepsaných, které svědčí, že pořád a pořád se k věci vrací, doplňuje, mění, na různé eventuálnosti pomýšlí. Jest zcela přirozeno, že podobné osnovy, když se stanou podkladem vyjednávání, vyvolají snadno spory mínění a srážky druhdy dost mrzuté. Jen z části se vysvětlují tyto vlastnosti z jisté nedůvěry k motivům jiných lidí, která by byla nápadna u muže, jenž sám jest dalek motivů sobecky zbarvených, kdy by se nevysvětlovala z jeho životních zkušeností. Převážnou měrou jsou

však ty vlastnosti prostým následkem zvláštní tuhosti přesvědčení, kteréž ustálivši se tak snadno se nepoddává, tak že se povrchnímu soudu zdává svěhlostí, co v pravdě jest jen výrazem neobyčejně silné individuality. Pochopí ji ostatně i z jiné stránky blíže, kdo jednou plněji nahlédl do Hlávkových obširných písemných rozvrhů, vždy motivacemi provázených. Dýše z nich spolu takové teplo horoucího národního zanícení, které nic nezadá vřelosti citu našich buditelů.

Ostatně není zevrubné kasuistické promyšlení jedinou rázovitou stránkou osnov Hlávkovských: jistá promyšlenost jeví se ještě v jiném směru, tak že jest možno mluvit přímo o zvláštní mecenášské technice Hlávkově. Zříditi na př. Českou akademii věd, slovesnosti a umění, tak jako ji mají Maďaři, Poláci, Charvaté, bylo povinností státu, který, pokud jde o Předlitavské země, vedle Vídeňské akademie věd zřídil ještě Polákům jejich císařskou »akademii umiejętności«, a to již r. 1871. Cośi podobného lze tvrditi o vysoké škole pro umění výtvarné, jakéž s vyučovacím jazykem německým a polským už dříve povstaly ve Vídni a Krakově. Kdy by byl Hlávka v jakési zakladatelské ctižádosti chtěl všecko k úplnému založení a zabezpečení těch institucí sám opatřiti, byl by prostě samému sobě uložil břemeno, které nésti náleží státu, a byl by prostředky své na něm vyčerpával. Český poplatník by přispíval na řečené ústavy zřízené státem pro jiné národnosti, ony však navzájem nikoliv. Hlávka nikterak nechtěl stát, a po případě i zemi, takto jednoduše a pro ně příjemně povinnosti jejich zbavovati, nýbrž jen ulehčeními, která jim nabízel, znemožniti jim, aby se z povinnosti své lichými odklady vyzouvaly. Vždycky ostatně mívá také na zřeteli svým příkladem jiné bohaté lidi k čemus podobnému ponuknutí, zvábítí. Zkušenost ukazuje, že se tato taktika osvědčila — a obětavý iniciátor uchoval si prostředky pro nové velké záměry, kterých, jak se podobá, zbělelá hlava přehluboce cítícího vlastence jest ještě plna. A není věru jen projevem vděčného uznání, nýbrž spolu jistého vlasteneckého sobectví, bude-li Josefu Hlávkovi k sedmdesátým narozeninám v celém národě českém vřele přáno, aby je sám ještě, pokud za jeho života splněny býti mají, mohl ve skutek uvésti a ze zdárného jich ovoce se těšiti.

Zdálo se mi nutno předeslati tuto charakteristiku, než se dám do úkolu, na nějž se chci omeziti. Má to býti krátký nástin děje, v němž náhoda mi popřála možnost skrovníckého spolupůsobení. Chcif pověděti něco o vzniku České akademie, dosud nejdůležitějšího pomníku mnohostranné a nevyčerpatelné obětavosti Hlávkovy. Jsem ostatně přesvědčen,

že také jemu, vždycky trochu choulostivému k veřejným okázalostem, bude ve chvíli, kde vstupuje do věku kmetského, takové prosté historické vyličení milejší, než by byly vzletné chvalořeči obvyklého u nás stříhu.

A když již se obmezím na to, při čem mně oporou býti mohou vlastní upomínky, navážu také své vypravování na onu zajímavou chvíli, kde počínají . . .

*

Dne 8. června 1888 asi o polednách dal mne, tehdy člena zemského výboru, nejvyšší maršálek kníže Lobkovic požádati, abych se k němu na rychle dostavil. Nalezl jsem u něho stavebního radu a poslance Josefa Hlávku. Nejvyšší maršálek mě vítal slovy: »Dostanete do referátu novou záležitost. Pan stavební rada mi právě oznámil svůj úmysl věnovati sněmu království českého k oslavě čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva 200.000 zl. jakožto základní fond ke zřízení české akademie věd a umění.« Rada Hlávka v rozmluvě, jež se pak rozpředla, kladl důraz na jubilejní ráz svého věnování, ježto za panujícího císaře celá soustava školství českého středního a vysokého, neméně ovšem i odborného teprve povstala, tak že je myšlenkou eminentně jubilejní dovršiti ji také za panování jeho vědeckou a uměleckou akademií, kteráž by, jak pravil, řídila a připravovala všecku badatelskou práci vědeckou a uměleckou tvorbu v národě našem. Netajil se tím, že již k uskutečnění záměru toho dříve byl zaklepal u tehdejšího místodržitele barona Krausa, když pak u něho nepochodil, obrátil se přímo na předsedu ministerského hr. Taaffa, dle jehož rady se nyní chce obrátiti na sněm sám. Jelikož přímé zakročení u sněmu ze strany soukromé jinou cestou než petiční možno není, přistoupil rada Hlávka ochotně na radu nejvyššího maršálka, aby věnovací listina byla nadepsána k výboru zemskému, kterýž tím nabude možnosti až do svolání sněmu učiniti všecky přípravy ku provedení návrhu potřebné. I bylo mi uloženo, abych se s velkomyslným dárcem, který na veřejnosti nechtěl býti jmenován, o znění věnovacího přípisu dorozuměl. I zdálo se, že tím všecky potřebné věci jsou smluveny, a nejvyšší maršálek povstáváje pravil: »Tak tedy ujednáno a na brzkou shledanou!« — »Ještě ne, Jasnosti,« odpověděl na to rada Hlávka, »ještě peníze!« A sáhnuv do hlubokého šosu dlouhého černého kabátu svého, vyndal podlouhlý balíček a odstraniv obálku vyložil na stůl dvacet kusů rakouské stříbrné renty po desíti tisících zlatých. Se srdečným smíchem pravil kníže: »Tohle je mi promptní platitel! Ale já,

pane stavební rado, ty papíry nepřevzmu, ty musí převzítí zemská pokladna.« Hned zavolán ředitel pokladny zemské, který pod rezervovaným presidiálním číslem podacím papíry kvitoval. Pak jsme se rozešli. Za chvíli věděl celý zemský dům na pětikostelním plácku o velikém daru i účelu. Tušili arci mnozí i jméno dárcovo, mnozí se tím snáze dovtípili, když zvěděli, kdo u nejvyššího maršálka toho dne byl. Druhý den byl již po celé Praze nemalý rozruch.

To byl počátek — leč, jak již z předešlého vypravování viděti, nikoliv počátek akce Hlávkovy o zřízení České akademie, nýbrž počátek posledního dějství v dosti dlouhém putování od Pontia k Pilátovi, než konečně našel toho, kdo od něho vůbec peníze ke zřízení její vzítí se odvážil. Quod demonstratur, že se člověk mnoho nachodí a naprosí nejen tehdy, když chce peníze dostat, nýbrž někdy také, když je chce darovati. A proto, než znovu ujmeme nit vypravování o osudech podání Hlávkova v zemském výboru i sněmu, několik řádek bych věnoval netoliko předchozímu Hlávkovu jednání s vládou, při němž už běželo o projekt akademie v přesném slova smyslu, nýbrž i ještě starším plánům, které ve věci, třeba ne formě, měly podobný cíl a počátek vzaly o dobrých deset let dříve. Tvořit ony zárodek, z něhož se přirozeně vyvinula idea České akademie, a tedy i zárodek dějin vzniku jejího.

Pokud mně bylo možno zjistiti, první z oněch projektů, z nichž se později měla vyvinouti myšlenka České akademie, povstal roku 1877. Nástin jeho vypracoval tehdy na letním svém sídle Kirchbergu, a to, jak výslovně praví, dle p o d r o b n ý c h ú s t n í c h i n f o r m a c í Hlávkových, nynější prezident nejvyššího soudu dr. Habietinek, dříve profesor soudního řízení na universitě Pražské, pak Vídeňské, r. 1871 člen kabinetu Hohenwartova.

Předmětem toho projektu byla veliká nadace, jejíž jmění měl tvořiti velkostatek Lužanský, vlastnictví Hlávkovo, se vši příslušností, v tom stavu, v jakém bude při úmrtí vlastníkovi. Nadační jmění mělo se pro všechny časy skládati z deskového statku, tak totiž, že měl, kdy by byly z nutnosti nebo pro převážný prospěch Lužany prodány, za složené peníze zase býti zakoupen statek deskový v kraji českým lidem obývaném. Účelem nadání bylo, aby celý čistý roční výnos nadačního jmění byl obrácen na ceny nebo příspěvky k vytištění vynikajících spisovatelských výkonů z jazyce českém z oboru vědy i krásného písemnictví. Ceny měly býti povolovány pouze za díla původní, a to vždy podle míry tiskových archů jejich, aniž měrou vyšší, než kolik činí obvyklý nejvyšší honorář za podobné práce. Příspěvky

na vytištění (nejvýše dvěma třetinami skutečného nákladu) bývaly by se mohly povolovati i na vydávání překladů spisů vynikajících nebo nových vydání českých děl původních. Ve všech případech mělo zůstatí literární vlastnictví autorům. Ceny a příspěvky řečené měly býti udělovány jen na přihlášku, ke kterémuž účelu měla každoročně býti vypsána přihlašovací lhůta. I měly nejen spisy již vytištěné, nýbrž i dohotovené rukopisy míti právo k soutěži. Správu jmění nadačního mělo vésti kuratorium, jež se mělo skládati z místopředsedy království českého jako předsedy, z purkmistra měst Pražských, z městského starosty Klatovského (ježto Lužany leží v Klatovském okresu) nebo starosty toho okresního města, v jehož obvodě by se nalézal statek nadační, dále z nadačního referenta místopředsedelského a konečně z českého advokáta Pražského, jež by advokátní komora vždy na 10 let zvolila a který by spolu byl právním zástupcem nadání. Návrhy v příčině přisouzení cen a příspěvků tiskových měl však podávati zvláštní sbor, kterýž se měl skládati ze všech řádných a mimořádných profesorů české techniky, všech řádných a mimořádných profesorů, kteří na Pražské universitě po česku přednášeli (v případě zřízení zvláštní české university ze všech řádných a mimořádných profesorů jejich), dále měl v ní míti hlas prezident Král. české společnosti nauk ještě s jedním od ní zvoleným členem, prezident Českého Musea a jeden ještě člen výboru musejního, konečně prezident České Matice a předseda Svatoboru.

Pohřešujeme-li v seznamu korporací, které měly býti ve správě zastoupeny, výboru zemského, kdežto v ruce místopředsedství má býti vloženo samo rozhodovací právo o přidělení cen a tiskových příspěvků, musíme se na vysvětlenou rozpomenouti, že tehdy čeští poslanci trvali ještě v passivním odporu a na sněmu i v zemském výboru vládli Němci. Proto se správa nadace v rukou místopředsedy ústaváckého kabinetu zdála poskytovatí lepší záruky náležitého šetření intencí zakladatelových, nežli správa výkonného orgánu zemské samosprávy.

Zatím se v zevních podmínkách a poměrech života národního leccos změnilo. Roku 1879 vstoupili čeští poslanci z království do říšské rady, v čemž je byli moravští o několik let předešli, a tvořili část většiny podporující ministerium Taaffovo, které jazykovými nařízeními — v obmezeném ovšem oboru — zjednálo platnost zásadě rovnoprávnosti, a zřízením české university splnilo jednu z nejpálčivějších tužeb českých. Také na zemském sněmu byla přestala abstinence, po mladočeských poslancích vstoupili tam i staročeští. Není divu, že vidíme, jak se veliký projekt Hlávkův vlivem

těchto změn také přetvořuje. Nevím, zdali osnova Habietinkem sepsaná zcela věrně tlumočila záměry Hlávkovy; následující dokument to jistě činil, jsa celý psán Hlávkovou rukou, a to na 62 stranách těsného písma jeho. Jest nad jiné charakteristický pro způsob podrobného promyšlení Hláv- kova. Že byl sepsán v témže roce, kde byly aktivovány první dvě fakulty samostatné české university, r. 1882, jest zajisté významno.

V podstatě trvá ještě navrhovatel při formě velikého nadání, kterému jako universálnímu dědicovi má s výhradou jistých legátů připadnouti celé jeho jmění, totiž kromě velkostatku Lužan se vši příslušností ještě Vídeň- ské domy (pokud měla na nich podíly choť věnovatelova, i ona se připojila k věnování) a cenné papíry. Také účel nadání zůstal v zásadě týž, mělo poskytovat honoráře na vydání vynikajících původních spisův vědeckých i krasomných anebo příspěvky na tiskové náklady podobných spisův, ale úkol tento byl ještě v dvojím směru rozšířen. Mělyť se kromě obou uvedených způsobů podpor, uzná-li kuratorium prospěšnost toho, udíleti ceny za nejlepší díla, jež by během roku v hlavních oborech vědecké a krasomné slovesnosti vyšla, v každém tom oboru po jedné ceně, a to dle vlastních slov zřizovatele nadání tak, »aby prisouzená prémie byla uchazeči především poctou a teprve v druhé řadě povzbuzením.« Kdežto zde šlo o udílení cen za zvláště vynikající práce z vlastní iniciativy autorův sepsané, mohla dále správa nadační též vypisovati ceny na zvláštní vědecké úlohy, aby bylo povzbuzeno badání v odvětvích od badatelů zanedbávaných nebo vůbec aby vyplňovány byly mezery, pokud se to dle literární potřeby časové ukáže žádoucím. Ovšem obojí posléz řečený účel nadání nebyl předepsán jako naprosto povinný, byloť zůstaveno uznání kuratoria, aby se v té příčině řídilo svým úsudkem o prospěšnosti věci, mimo jiné také podle výsledku, jaký by udílení a vypisování řečených cen na rozvoj písem- nictví již bylo osvědčilo.

Majíce na zřeteli celý soubor těchto účelů, pochopíme blíže i slova věnovatelova, jenž v úvodě praví: »Tato nadace má poskytovat bezpečný útulek všem těm, kteří namáhavě usilují po duchovém zdokonalení a doko- nalosti — ona však má býti též Slavínem pro všechny, kdož v tom namá- havém dychtění k plné síle vyspěli a vlastní tvorbou v ušlechtilém závodění o největší cíle lidského vědění a umění se přičiňovali. Kéž by toto snažení a dychtění za nejvyššími duchovnými cíli našeho k duchovné činnosti probuzeného národa nalezlo porozumění a ocenění nejširší účastí a podpo- rou, aby takto národní písemnictví naše vyspělo v mohutný strom, kterýž

by tkvěje hluboce a pevně ve vlastní bytosti našeho národa českoslovan-
ského, své vyvinuté větve a ratolesti, nejskvělejšími plody zatížené, na
všecky směry rozšiřoval k požehnání národa a ke slávě těch, kteří jej pěstili
a střežili.« Bylo by zajímavým úkolem vylíčiti, jaksi podle akt, všechna
podrobná mnoho stránek rukopisu vyplňující pokynutí, kterak postupovati
při provádění těchto výše vypsanych úkolů, jakými zásadami se při tom
říditi, které kategorie literárních prací vůbec i z pouhého udílení honorářů
nebo příplatků k nákladům tiskovým vyloučiti. Ale to by přesahovalo
rozměry pouhého přehledného nástinu.

Dodati sluší jenom ještě, že bylo pomýšleno též na eventualitu, kdy
by nebyl čistý výnos nadačního jmění, i po srážce podílu jeho k fondu
rezervnímu, na výše udané účely vyčerpán. Pro případ ten byla v osnově
spisu věnovacího vytčena bližší pravidla, dle kterých z neupotřebených
přebytků výnosových měl býti tvořen nadační kapitál pro stipendia, kteráž
by se udílela výborným, ale nezámožným posluchačům české university
a české techniky, české akademie výtvarných umění (jejíž ideál již tehdy
Hlávkově tanul na mysli) a české konservatoře hudební, a měly se příslušné
kapitály se založenými již od něho a choti jeho nadacemi spojití a dle
stejných pravidel spravovati. Tím by se, dle úvodních slov osnovy, »alespoň
prostředně dosáhlo účelu nadace, aby totiž byla na podporu národní
vědě a umění,« pokud se ho ve smyslu hlavního ustanovení nedalo dosíci
přímo.

I obraz správní organizace, kterou mělo obdržeti nadání, odchýlil se od
původní osnovy z r. 1877, ač byla zachována hlavní myšlenka, podle kteréž
měly býti pro správu majetkovou a pro pravidelné soudcovství literárně
umělecké zvláštní oddělené orgány, jen v otázkách určitých na styk a
dorozumění odkázané. Kromě kuratoria nadačního a sboru soudcovského,
jenž se tu zove »jury«, nalézáme však ještě úřad protektora. I bude tedy
přece záhodno při některých hlavních rysech se pozastaviti, tím spíše,
že již ve složení jury objevuje se tu rozdělování na třídy, tedy moment,
který od toho plánu jaksi už klene most k formě vlastní akademie.

V příčině kuratoria bylo ustanoveno, že se má skládati 1. z Pražského
purkmistra, pokud bude od zastupitelstva volen, eventuálně z voleného
předsedy sboru obecních starších, kdy by purkmistr sám přestal býti
hodnostářem voleným a sbor toliko pro řízení schůzí svých si volil před-
sedu; 2. ze tří členů, jež zakladatel ve své poslední vůli ustanoví a kteří
zase budou míti právo, aby testamentárně ustanovili své nástupce, oprávně-

něné rovněž týmž způsobem nástupce jmenovati; 3. z tří příslušníků národní šlechty, anebo »kdy by takové, čehož Bůh nedej, býti nemělo, ze tří mužů, společensky vynikajících ctnostmi a postavením, v Praze bydlicích nebo k dojížděním do Prahy k sezením ochotných«; vyjmouc první obsazení má je voliti kuratorium i mají oni býti ve sboru »representanty stability a onoho ušlechtilého ducha konservativního, bez něhož by možným nebyl ani život národní ani úspěšné působení této nadace«; 4. ze tří členů, zvolených od českonárodních poslanců sněmu českého z jejich středu, jakožto zástupců ducha národního; 5. ze tří výborových členů nadační jury jakožto zástupců české práce duchovné; 6. z jednoho člena české komory advokátní od ní vždy na tři léta zvoleného; 7. z administrátora nadačního, který jakožto referent kuratoria od něho samého budiž volen.

Předsedou kuratoria a zároveň vykonavatelem poslední vůle má býti Pražský purkmistr, jemuž také má příslušet, aby první tři členy z národní šlechty vyvolil. Kromě předsedy volí si kuratorium tři místopředsedy, kteří tvoří společně s předsedou předsednický výbor (komité) kuratoria.

V působnost kuratoria neměla spadati jen správa a ochrana nadačního jmění, nýbrž i rozhodování o všech návrzích, jež se týkají upotřebení důchodů ze jmění nadačního, a konečně o všech záležitostech, jež se týkají vzájemného poměru všelikých orgánů nadačních. Scházeti mělo se kuratorium v pravidelných schůzích, jednací řád mělo si upravit úplně autonomně. Hlavní direktivy pro správu jmění, kontrolu věcnou i účetní a j. vypsány byly podrobně ve spisu zakladatelově. Zde jest jenom připomenouti, že pokladniční a účetní správa dle přání zakladatelova měla býti vykonávána příslušnými úřady obce Pražské.

Posuzovacím orgánem vzhledem k vědeckým a literárním pracem, jež chtěly býti účastny cen výročních, honorářových odměn nebo příspěvků k nákladům tiskovým, jakož i v příčině vypisování cen na řešení úloh určitých měla býti nadační jury či porota, kteráž se měla skládati 1. z řádných a mimořádných členů královské české společnosti nauk, a to tak, že by vzájemným dohodnutím nebo volbou vždy polovice členů každé kategorie na tři léta k účasti v porotě nadační byla povolána; 2. z polovice řádných a mimořádných profesorů každé fakulty české university, jakož i z polovice všech řádných a mimořádných profesorů každého odboru české vysoké školy technické, kteříž by týmž způsobem vždy na tři léta byli vysláni; 3. z habilitovaných soukromých docentů české university a české vysoké školy technické, a to po třech z každé fakulty resp. odboru s tříletou

dobou funkční; 4. ze zástupců všech vědeckých a literárních spolků a institucí v Čechách, které mají účast ve vědeckých a literárních snaženích národa československého, ať vydáváním odborného časopisu neb pořádáním přednášek, pokud za takové budou uznány od nadační poroty samé, od níž lze se odvolati ke kuratorium; každý takový sbor má míti jednoho zástupce vždy na dobu tříletou.

Porota volí si předsedu a tři náměstky, při jejichž volbě má se přihlížeti k tomu, aby podle svého zvláštního odborného povolání mohli býti spolu předsedy tří tříd, v něž se má celá porota rozdělit, totiž ve třídu pro »vědy abstraktné«, pro »vědy pozitivné« a pro krásné písemnictví. S předsedou jury tvoří tito tři jeho náměstkové předsednický výbor (komité) porotový.

Oba předsednické výbory, kuratorský a porotový, tvoří společně vrchní reprezentaci nadace a uloženo jim, aby ve všech důležitých záležitostech se dorozumívaly a v případě rozporu se podrobovaly rozhodčímu výroku protektora, o němž níže bude řeč.

Pominouce větších zevrubností, jež se týkají úkolů poroty, uvedli bychom zase jen několik řádek z pera zřizovatele samého o úkolu, jež on připisoval porotě: »Z předu musí býti podotčeno, že čestný úřad nadačního porotce spojen jest s velikými obětmi času a námahy a nalezne své odměny pouze v ušlechtilém vědomí, že bezprostředně slouží národní vědě a krásnému písemnictví a tím prospěchu i mravnímu povznášení našeho lidu. Bez takového vlasteneckého nadšení, bez dokonalého sebezapření a přísné svědomitosti nedá se užitečné vykonávání toho velikého úkolu ani mysliti. Nadační jury hoví činností svou ideálnímu účelu nadace podle měnící se formy, které podléhají všecka ideální snažení lidská vlivem boje názorů, který se vede mezi zápasníky jejich, a účinkem myšlenek, které v tom boji vítězí. Podaří-li se porotě nadační přivéstí měnivý tento ideál v soulad se skutečnými požadavky lidového života a ducha lidového v něm se zračícího, sama tím prokáže nutnost přítomné nadace a neprobudí tak jenom všeobecný zájem na trvání jejím, nýbrž nadaci samu zachová a upevní.«

Snad nejzajímavější ze všech ustanovení osnovy zřizovací jest způsob, jakým měly porotní třídy a porotní plenum připravovati své návrhy v příčině udílení cen, honorářů a příspěvků na tiskové náklady. Předpokladem jest — a na rozličných místech důrazně se opakuje — že se udílení

to vesměs má díti jedině na základě veřejných soutěží.*) Každé soutěžící dílo mělo býti přikázáno zvláštnímu zástupci, který měl o něm ve schůzi příslušné třídy porotové podati nejzvrubnější zprávu, ovšem vyhrazeno ostatním členům právo dle jistého pořadu v dílo napřed nahlédnouti. »Ani zástupci v jeho referátu«, pravila zřizovací osnova, »ani jinému členu poroty není dovoleno v příčině posudku a třídění dotčeného díla anebo jeho absolutné i relativné hodnoty činiti nějaký návrh, nebo zaváděti rozpravu neb jednání jakékoliv anebo vůbec projevití mínění nebo úsudek. Vyslechnuvši zástupce rozhodne třída podle přesvědčení od každého jejího členu nabytého prostým pointováním jak o přípustnosti, tak o absolutné a relativné hodnotě dotčeného díla a ihned na základě této klassifikace se usnese o návrzích, kteréž učiní porotnímu plenu.« Patrně měl býti vyloučen jednostranný vliv přímluv autoritních a jiné v rozpředeném hovoru snadno se vyskytující vlivy. Veřejnost soutěží i výsledků jejich, ale přísná tajnost hlasování jako podmínka objektivnosti. Co se týče tohoto pointování, obsahovala osnova podrobný návod prováděcí, jehož trest je asi následující: Před každým posuzovacím zasedáním třídním plenum porotní, přihlížejíc k počtu členův každé posuzovací poroty, ustanoví určitý maximální počet jednotek, jenž každému členu té posuzovací poroty má býti dán k dispozici a spolu vyjadřuje nejvyšší stupeň hodnoty pro každé dílo v posouzení vzaté. Pointovací hlasování má se prováděti buď tak, že každý člen v skutku dostane do rukou takový počet jednotkových známek neboli značek, kolik činí řečené maximum jednotkové, aby pak v mezích maxima podle svého uznání určitý jich počet reálně odevzdal, anebo obdrží jen pruhy papírové jednostejně upravené, na něž v mezích maxima, nejvyšší stupeň hodnoty vyjadřujícího, každý napíše číslo, jež pokládá za přiměřené hodnotě díla, o jehož posouzení právě běží. Dílo však, které by při takovém hlasování nedosáhlo jistého (také napřed ustanoveného) minima jednotek, tím skutkem z nároku jest vyloučeno.

Aby konečně pro všechny případy, kde by rozporem mezi jednotlivými orgány nadačními mohla pro účel její sám vzejítí nebezpečí, někdo tu byl, kdož by — povznesen jsa nade všechny různé zájmy a důvěry všech požívaje — všechny rozpory odklizovati mohl s výlučného hlediště zachování a zabezpečení velikých cílů nadačních, měl býti, a to na čas života, zvolen protektor

---

*) Tento princip by byl nepochybně částečně zmařil velkolepý záměr, protože převalná většina nejlepších českých pracovníků zásadně se neúčastní takových soutěží, podobně jako u jiných národů lidé, kteří již mají literární jméno.

nadační s autoritou rozhodčí ve sporech kuratoria a poroty, jež by se po zakročení jeho smírně nevyřídily, a s právem veta naproti usnesením, jež s účelem nadace by se nesrovnávala. Volba měla se provésti ve shromáždění, v němž by měli hlas všichni členové kuratoria a tolik losem určených členů poroty, kolik činí počet oněch.

Tolik — jen kuse a zlomkovitě — z obsahu zajímavé zařizovací osnovy nadační. Dostane-li se ona, čehož doufám a přeji, do archivu České akademie jako jedna z nejpamátnejších jeho listin, pak budou k ní nepochybně i přiloženy úsudky, kterých si původce její vyžádal od čtyř vynikajících vrstevníků. Dva z těch posudků jsou datovány. Jest to posudek zvěčnělého hraběte Lva Thuna (daný v Děčíně v září 1883) a velice obšírný, 27 stran osmerkových zaujímavý posudek knížete Jiřího z Lobkovic (z dubna 1884). Oba druhé, z pera bývalého ministra Josefa Jirečka a z pera dvorního rady Neupauera, jenž měl svého času vynikající úlohu za ministeria Hohenzwartova, datovány nejsou. Kníže Lobkovic, uznávaje nelíbenou chválou veliký vlastenecký účel, spatřoval netoliko v přílišné složitosti celého ústrojí jistou povážlivost, nýbrž pozastavil se též důkladně u některých organizačních podrobností, připojuje k nim poznámky bystrého znalce správy i sociálních poměrů. Hrabě Lev Thun tím tónem z hlubin vážného přesvědčení čerpaným, který jest tak charakteristický pro všechny jeho projevy, přál si především odloučení všech organizačních ustanovení od pouhých motivací, kteréž měly po jeho mínění býti spojeny ve zvláštní zprávu motivovou. »Vše jsem četl s nejvřelejším zájmem«, praví, »a vysokou měrou jsem se potěšil z Vašich šlechetných snah a ze zjevné lásky, s jakou jste své záměry vyvinul a vyložil. Že je schvaluji a radostně pozdravuji, nemusím snad ubezpečovati.« Do podrobností organizačních celkem se nepustil, ale v rozčlankování hlavních činitelů správy, na protektora, kuratorium a porotu, spatřoval »velmi šťastnou kombinaci«. Toliko při některých otázkách složení kuratorstva a poroty se pozastavil, netaje se zejména s obavou, že by při směrech názorů převládajících v mladší generaci české nedostávalo se spisům psaným v duchu křesťanském dostatečně objektivního přijetí a posouzení. Ministr Jireček obíral se hlavně meritorními otázkami o vypisování cen a přisuzování poct. Organisačně dotkl se jen jediné věci, že by ceny a pocty měl jeden a týž orgán přisuzovati, na př. učená společnost přiберouc eventuálně znalce odjinud. Byl rovněž proti vypisování konkursů o cenu na nejlepší dílo z každoroční produkce jednotlivých oborů, poukazuje na příklad francouzský. Také vypisování konkurenčních cen na řešení zvlášt-

ních vědeckých otázek neschvaloval pro naše poměry, »lépe osvědčenému učenci uložiti otázku, o které se napřed ví, že ji výborně rozluští«; ovšem pro belletrii vypisování cen soutěžních nepokládal za závadné. Z posudku dvorního rady Neupauera, který se rovněž při některých organizačních projektech pozdržel, nejzajímavější byl úvod, v němž vyslovil mínění, že by snad bylo lze účelu dosáhnouti ústrojím jednodušším, ježto ústrojí spleťtí těžkopádně pracuje. A pak se mu zdálo, že již tu jsou instituce pro podobné účely zřízené a pracující (Matice Česká, Král. česká společnost nauk, Svatobor, Právnická jednota atd.); ze stejnosti a podobnosti snah vznikla by prý snadno řevnivost; méně je potřebí nové instituce, jako dostatečných dotací pro trvající již ústavy a sbory, jako především pro Král. českou společnost nauk.

Přestávám na těchto malých výňatcích, na ten čas asi k všeobecné charakteristice dostatečných. Obširnost věnovatelovy osnovy samé již vysvětluje, že prošla, jen dle obou datovaných posudků soudíc, neméně dvě léta, než vyžádaná dobrozdání byla v rukou Hlávkových. V ústrojí nadační poroty, jak výše již řečeno, byly vlastně už jakés živly akademijné. Poměry české od r. 1882 se v mnohém směru změnily, poměrně příznivý vzduch politický osvědčoval se svými účinky v nejednom směru, nadcházelo i jubileum čtyřicetiletého panování císařova, a šlechtný původce osnovy z r. 1882, jenž až dotud za příčinou chatrného zdraví osnoval svůj veliký záměr v náladě testamentové, k velikému prospěchu národa nabyv lepšího zdraví mohl se odhodlati k tomu, aby za svého života uvedl ve skutek, co prve ukládal vykonavatelí kšaftu.

Z myšlenky velké nadace k účelům vědecko-literárním povstal projekt založení akademie vědecko-literární, a Josef Hlávka vydal se na pouť, aby ji uvedl ve skutek. Sledujme ho na ní; nebyla bez trní a úskalí.

První narážka na plán České akademie objevila se r. 1884 ve věnovací listině, kterou toho roku Hlávka nejmenovaně skrze dr. Tomáše Černého s jistinou 20.000 zl. dodal Královské české společnosti nauk, když oslavovala památku svého stoletého trvání. Tato jistina (v letech 1885, 1886 a 1887 ještě po každé o 5000 zl., úhrnem tedy na 35.000 zl. rozmnožená) měla jakožto »jubilejní fond pro vědeckou literaturu českou« tomu sloužiti, aby se z výnosu jejího zatím v obmezenějších rozměrech vzhledem na vědeckou práci českou uskutečňovaly ideály velkého nadačního plánu z r. 1882 »honorováním dokonalých spisů vědeckých, jazykem českým sepsaných, a aby spisové tito poskytováním pomoci k jejich vy-

tištění co nejširším kruhům stali se přístupnými.*) V § 8. příslušných stanov nalézá se totiž už připomínka: »Jestliže by Kr. česká společnost nauk přestala, anebo ve smyslu statutu tohoto jubilejního fond spravovati nechtěla, anebo příčinou přetvoření svého dále spravovati nemohla: tehdy se fond jubilejní, pokud tou dobou pohotově bude, převede na ten vlastenecký československý ústav (na př. na budoucí českou akademii nauk), kterýž by sledoval jednostejné anebo podobné účely, jakovéž ve statutu tomto naznačeny jsou. Pakli by ústavu takového naprosto nebylo, tehdy nechať se utvoří samostatný ústav s týmž účelem, jakéhož se statut tento domáhá.«

Z celé souvislosti věci tedy jasně vyplývá, že Hlávka již tehdy pojal myšlenku dotacemi peněžními umožniti společnosti, i dle stanov a zřízení svého i dle pečlivě zachovávané praxe jazykově utrakvistické, aby těžiště úkolů svých znenáhla vkládala do specifické péče o českou práci vědeckou a tak jaksi sama v Českou akademii se vyvinula. Snad byla ve společnosti samé obtíž přeměny celého směru, vzhledem k dvojjazyčnému rázu ústavu a částečně německému členstvu, přeceňována, snad neshody,

---

*) Listina sama, již připojena byla osnova stanov, byla otištěna v brožurě »Listiny o založení a správě jubilejního fondu pro vědeckou literaturu českou, zřízeného nejmenovaným zakladatelem při Kr. č. společnosti nauk«. V Praze 1889. Dostačiv zde tedy pouze malý výňatek z listiny samé, jenž objasňuje motiv: »Oslava stoletého trvání Kr. české společnosti nauk a spojeného s tímto trváním blahodějného působení našeho Jungmanna, Presla, Palackého, Šafaříka a četných jiných, o duchovní povznesení národa českého vysoce zasloužilých mužův, mně, kterýž se nesu týmž svrchu vytčeným přesvědčením, jesti pobudkou, abych se zasadil o utvoření jubilejního fondu pro vědeckou literaturu českou, kterým by se v duchu a ve smyslu mužův oněch neustálý dával podnět i popud k dalšímu samostatnému zkoumání v oboru veškeré vědoucečnosti lidské, tím pak aby i vysoké školy české přiváděly se k takovému rozvíti vědeckých sil a prostředkův i k takové plodivosti, ježto by, pořád se množíc, sílic a osvěžujíc, otevřený pramen bytosti naší národní přetvořila v mocný a nevyčerpateľný proud, aby z něho mravní i hmotný rozvoj celého národa našeho, neodvisle od vlivů cizích, konečně k plné síle a samostatnosti se vzmcí a samostatnost tuto na všeliké budoucí časy uhájiti mohl.« Stanovy samy, jak v té brošurě jsou otištěny, jsou výsledkem delšího vyjednávání, vedeného prostřednictvím dr. Černého mezi dárcem a společností, ježto společnost činila námitky proti některým původně v osnově dárcově obsaženým ustanovením, zejména v příčině oblíbené Hlávkovy idey veřejných anonymních konkursů. I v nejširší podobě ostatně najdou se v nich přechétné ohlasy charakteristických míst nadačního plánu z r. 1882. Tak zejména lišení mezi honorováním rukopisův k tisku hotových nebo samostatných spisů, které v prvním vydání již tiskem vyšly, a podporováním k tisku, o něž ucházeti se mohou nejen rukopisy původních prací z fondu honorovaných, nýbrž i dokonalé české překlady znamenitých vědeckých spisů cizích i první edice zvláště důležitých památek staré literatury české. Rovněž se tu setkáváme se zvláštní formou onoho hlasování pointovacího, o němž byla řeč už výše na str. 189.

kteře se objevily již od prvního přípisu o založení jubilejního fondu, týkaly se spíše vhodnosti způsobu a cest v listině věnovací předepsaných, nežli cíle samého, — buď jak buď, nabyv přesvědčení, že takto svého záměru nedosáhne, odhodlal se Josef Hlávka k jinému. Již hrabě Lev Thun byl mu v posudku o plánu nadačním z r. 1882 radil, aby samostatně díla se ujal. A připomenuv sobě nad to tužeb Purkyňových po akademii české, odhodlal se, že za tím cílem nyní půjde cestou svou. Nastávající jubileum císařské poskytovalo i příležitost zvláště vhodnou, zvyšující čáku příznivého úspěchu.

I podal tedy dne 15. prosince 1887 tehdejšímu místodržiteli českému baronu Krausovi — po předchozích ústních výkladech — písemné prohlášení toho smyslu, že k oslavě čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva a ku projevu díky českého národa za nejvyšší ochranu a pomoc po ten čas jeho osvětým snahám poskytovanou zamýšlí opatřiti soukromou cestou prostředky k prvnímu zavedení potřebné, aby mohla býti zřízena česká akademie pro vědu, literaturu a umění, jež by nesla jméno císařovo. K tomu účelu nabídl dvěstětisíc zlatých v úpisech sjednoceného státního dluhu, žádaje spolu za zachování anonymity dárcovy.

Vládní orgány měly tehdy již pokynutí, aby všeliké oslavné záměry jubilejní obracely hlavně ve směry věnování dobročinných a vůbec obecně prospěšných. Pokud se pamatuji z pozdějších vypravování, baron Kraus, dáváje patrně té direktivě výklad příliš úzký, usilovně doporučel oslavnému záměru Hlávkovu jiný nějaký cíl, v užším smyslu dobročinný. Když nepochodil, vybídl ho, aby se s věcí svou obrátil přímo k ministerstvu, ježto on sám za panujících poměrů politických ani by si netroufal podaný spis na vyšším místě předložiti. Rozpaky místodržitelovy nebudou nikomu napadny, kdo se rozpomene na tehdejší politický stav. Od nastoupení Taaffova, ještě více od vydání jazykových nařízení z r. 1880 a zvláště od změny většiny na sněmu českém (1883) rostl do velikých rozměrů opoziční ruch německý v Čechách. Zde pak byl terčem nejprudších jeho výbuchů právě místodržitel Kraus, nenáviděný oficiální zástupce ještě nenáviděnější vlády Taaffovy. Dost vysvětlení pro úzkostlivost vzhledem k ideji tak důležitého, ryze národního ústavu českého, o jaký šlo v přítomném záměru, třeba nesl vlnku jubilejní.

A tak se ihned na počátku dějiště jednání přesunulo z Prahy do Vídně, odkudž ale udržována s Prahou živá korespondence, při níž šlo přece zas jen o společnost nauk. Hrabě Taaffe, jemuž Hlávka podal svůj ze dne 19. března 1888 datovaný věnovací přípis, přijal podatele co nejvlídněji,

v dlouhém rozhovoru probíral různé způsoby provedení a sliboval dle možnosti věc podporovati. A v této rozmluvě byl také připomenut způsob, jakým zřízena akademie Krakovská. Bylať tato po příkazu nejvyššího vlastnoručního listu k ministrovi Jirečkovi ze dne 2. května 1871 povstala přetvořením společnosti druhu podobného, jako byla a jest Královská česká společnost nauk.

Ani ministr vyučování Gautsch, když mu jakožto příslušnému ministru odbornému Hlávka k vyzvání Taaffově záměr svůj oznámil — ač byl zjevně překvapen a s velikými obtížemi se netajil, jež bude překonati, ježto stav politický r. 1888 byl jiný než 1871, — nečinil hned z předu zásadního odporu. Slíbil, že se tou záležitostí bude obírat a že ji přednese císaři.

Na první ráz tedy a takřka bezděčně octla se zas otázka tam, kde hledal Hlávka už dříve své východiště — u Pražské učené společnosti. Praecedens Krakovské a obdobný vznik veliké části jiných akademií na tu cestu vedl; ostatně již za Hohenwarta přeměna Král. české společnosti nauk v akademii také byla na obzoru. Proto tedy ono živé dopisování s Prahou i vyjednávání osobní. Baron Gautsch nevzpíral se ideí přetvoření společnosti, ale z politických důvodův odmítal vlastní počín. Počín měl vyjítí odjinud, buď od společnosti samé nebo s jejím souhlasem z jiné autoritativné strany. Ano byla prý forma přeměny uvažována také v takový způsob, že by mohly stanovy dosavadní pro staré členy zůstatí závaznými až do jich vymření, nový statut akademie pak by jen nové vázal. Konečně již tehdy byla přetřásána i ta možnost, že by společnost nové akademii jen byla přičleněna zachovajíc jméno i zřízení své, a to buď v ten způsob, že by členové společnosti, pokud by si přáli, stali se spolu členy akademie a jako takoví měli účast na její působnosti stanovami předepsané, anebo že by společnost jako taková převzala úkoly I. a II. třídy akademijné (dle Hlávkovy roztřídění u akademie zavedeného), tak že by jen III. a IV. třída akademie zatím se zřídila a přechod k jednotné organizaci provedl by se teprve postupně na podkladu zvláštních usnesení.

Ve společnosti nauk, a to u samých členů vedoucích, nepotkaly se tyto plány s valnou přízní. Společnost honosila se starým jménem, konnexemi na něm založenými. Také panovala obava před odporem členů německých, když by mělo dojítí na nějaký plán, jenž by, třeba jen v odlehlejší budoucnosti, předpokládal konečné utonutí společnosti v novém nějakém útvaru. Proto namnoze považovány plány, účtující s přetvořením neb přičleněním společnosti, za pouhou zbacovací nástrahu ministra Gautsche —

což asi pravdě nehovělo — ano i mylně předpokládáno, že se chce na společnosti, aby samovolným rozchodem uvolnila akademii místo, naproti čemuž poukazováno na stanovy, kteréž dobrovolného rozchodu nedopouštějí.

Hrabě Taaffe ostatně nevyčkal výsledku úrad s Prahou navázaných. Za krátko bylo v rukou Hlávkových vyřízení odmítavé. Datum jeho jsem nezjistil, ale věc musela se státi v prvních dnech dubnových, tedy skoro jen dvě neděle od podání věnovací nabídky z 19. března; neboť již 12. dubna — když byl rada Hlávka následkem toho nepříznivého vyřízení ihned znova všechny páky nasadil — objevil se u něho úředník ministerský, aby z rozkazu Taaffova presidialisty dv. rady Klapsa požádal o navrácení toho nepříznivého intimátu, což znamenalo, že dráha jest zase pro vyjednávání volna.

I bylo tedy vyjednáváno dále za patrných známek větší ochoty a přízně k věci jak na straně hrab. Taaffa, tak na straně bar. Gautsche. Až se náhlým, překvapujícím obratem zase věc ocitla na pohled v koncích. Rozčilen stěžoval si hr. Taaffe na nesnáze, jež mu ta záležitost akademijná způsobuje, jal se Hlávku odkazovati, aby podání své učinil skrze místo držitele bar. Krause, k čemuž on, jak pochopitelně, chuti neměl. S pouhým soukromým dopisem Klapsovým, oznamujícím, že se z rozkazu Jeho Excellence pana ministrpresidenta podání vrací, byl v skutku beze všech obvyklých jinak formalit originál podání, na němž úřední podací číslo bylo červeným inkoustem přeškrtnáno, do bytu Hlávkova vrácen, ba tak říkajíc hosen. Stalo se to dne 6. května 1888.

Byl to způsob vyřízení neobvyklostí formy nad míru nápadný. Co po celý čas, od 19. března počínajíc, za kulisami se dalo, zdali a jakou měrou již věc byla na přetřes vzata i na nejvyšších místech či pouze v ministerské radě — o tom všem mohou býti jen domněnky. Soudím však z celého průběhu, jenž dále ještě bude vyličen, že hrabě Taaffe sotva měl nějaké direktivy záporné s místa nejvyššího a že také sám nebyl přání Hlávkovu nenakloněn, že však i on se rozpakoval na pouhé soukromé podání uchopiti se iniciativy v otázce přece jenom politicky choulostivé, ať už by bylo šlo o samostatné zřízení české akademie vedle společnosti nauk neb o jakékoliv přeměnění neb přičlánkování této k oné. A politickou byla ta otázka v případě každém, nikoliv svou povahou, nýbrž za poměrů, jak právě byly. I pouhé zřízení samostatné akademie české znamenalo novou etapu na dráze národního vývoje českého, stále žárlivěji sledovaného ode všech táborů německých vyjmouc konservativné; každé pošnutí v poměrech společnosti

nauk, které by hned či pro budoucnost zbyteček državy německé v ní i jen z dáli ohrožovalo, bylo bezpečným zdrojem nových hesel o utlačování Němců. Dnes, když po zkušenostech posledních deseti let jinak oceňujeme politiku doby Taaffovy, obecně mnohem spravedlivěji, než jsme dříve činili, pochopíme i taková stanoviska lépe.

Politické risiko dalo se tudíž patrně pro hr. Taaffa i celou vládu v přítomné záležitosti zmírniti toliko přesunutím iniciativy s vlády na nějakou jinou autoritativnou stranu. Tu cestu našel si Hlávka. Maje na paměti, jak kdysi, když u hr. Taaffa se domáhal státní podpory na opravení hradu Karlštejna, Taaffe ho odkázal na sněm, kterýž má věci se ujmouti a vládu k účasti přiměti, sám nyní se odhodlal doporučiti podobnou cestu Taaffovi, když tento, dlouho po onom neobvyklém způsobu vyřízení všelikému setkání s Hlávkou se vyhýbav, po zakročení a domluvě prince Aloisa z Liechtenšteina, který se k té službě o své újmě byl nabídl, navázal konečně zase spojení i jednání. Hrabě Taaffe omluvil se z podivné formy posledního »vyřízení« a Hlávka zas mu vyložil, proč nemůže Taaffe na něm žádati, »aby šel prosit místopředsedu barona Krause, by mu na ty schody pomohl, s kterých on, hr. Taaffe, krátce před tím jej shodil.« I navrhl mu jako případnější cestu sněmem, tak aby sněm sám na základě věnování Hlávka k císaři se obrátil s prosbou za zřízení akademie české. Taaffe nalezl zalíbení v myšlence té, svolil k ní a slíbil zároveň, že bude věc u Jeho Veličenstva jak nejhrošlivěji podporovati, přistoupí-li sněm království českého na Hlávkovu nabídku.

I vrátil se tedy Hlávka zase do Prahy, kdež jsme se, jak už výše pověděno, dne 8. června 1888 sešli u nejvyššího maršálka. Podle jeho přání dali jsme se ihned do osnování přípisu věnovacího přesně dle intencí věnovatelových. Akademie česká měla býti jubilejním dílem, jubilejním pomníkem vděčnosti národa českého, což už v původních podáních Hlávkových k baronu Krausovi i hraběti Taaffovi (mně do té doby neznámých) bylo motivem průvodním. Dán té pohnutce nyní jen zvláštní výraz ve spojení s připomínkou učiněného již jubilejního usnesení sněmovního krátce v tento smysl: Doba panování císařova byla dobou velkých pokroků rakouského zákonodárství sociálně-politického. Iniciativné jubilejní věnování sněmovní*) padá tedy do téhož směru a dotýká se stejně potřeb a prospě-

*) Půl milionu zlatých na zřízení zemského fondu pro starobní pojišťování tříd nemajetných. Ovšem i původ toho plánu nebyl bez jistého politického pozadí. Němečtí poslanci byli již před vánočními r. 1886 nastoupili passivní odpor, když sněm opěťované návrhy jejich na národnostní rozhraničení země hned v prvním

chů obou národův. Avšak v dějinách panování císařova jest ještě jiný význačný rys. Za jeho vlády vyvinula se celá nynější soustava všeobecného i odborného školství českého od základův až do škol nejvyšších. Za to je lid český vděčen. »I nemohlo by se pro všechny budoucí časy utvořiti výmluvnější svědectví vděčnosti té, lid český by nemohl dík svůj vtělit v žádný památník důstojnější, než kdyby mu právě v nynějších dnech slavnostního vzpomínání dopřáno bylo se souhlasem a s podporou zákoného zastupitelstva země základ položit ke zřízení ústavu, jenž by docela ve směru velkodušných záměrů Jeho Veličenstva dílo kulturního povznesení národa českého, zdárně a šťastně založené, dovršil a upevnil.« Sněm at sám se ujme zřízení akademie jako zakladatel, vyprosí jí ochranu panovníkovu a přivolení, aby směla nésti jeho jméno, sám jí dejž podporu a vyzvi obyvatelstvo české, aby k oslavě jubilea panovníckého také věnovalo příspěvky k základnímu jmění akademie aneb zaručovalo udržovací příspěvky. — Tot' nejdůležitější myšlenky listiny, o níž redakční porady se konaly v bytě dvorního rady Hlávky v Bartolomějské ulici. Prakticky důležitou část listiny tvořila doložka, kterou si věnovatel vyhrazoval odstoupení od nabídky, kdy by »ani do konce roku 1889 základní zásady přiloženého nástinu stanov právoplatně ustanoveny nebyly.« Nástin, o němž tuto posléze jest zmínka, byl svého času spolu s listinou věnovací i s nejvýznamnějšími řečmi sněmovními ve zvláštní brožuře vydán,^{*)} jest nejryzejším a nejvývodnějším výrazem Hlávkovy plánu akademijného. Nebyl to v přesném

čtení byl zamítl. Odtud stále panovala zvýšená citlivost ve všech otázkách národnostních. Když rok potom došlo na první úvahy o způsobu jubilejní oslavy císařské, tu v kruzích českých poslanců z měst a komor obchodních nejvíce přízně si zjednávala myšlenka, aby na zemský náklad byla v král. oboře postavena trvalá budova pro výstavy průmyslové. Z členů výboru zemského přál také dr. Jakub Škarda této myšlence. Naproti tomu nelíbil se návrh ten ani mnohým poslancům obcí venkovských ani velkostatkářům, kteříž chtěli, aby jubilejní věnování sněmu v ničem se nedotklo citlivosti německé, nýbrž schopno bylo všem stranám a vrstvám vyhověti. Někjaký národnostní i místně neutrálný úkol sociálně-politický byl tím jediným správným východištěm. Bylo mi tudíž už takřka v předvečer rozhodnutí uloženo, abych během sezení výboru zemského nastínil nějaký návrh tomu stanovisku vyhovující. Tak — hlavně podle vzoru francouzské »Caisse de retraite« a německé »Kaiser Wilhelm Spende« — povstal návrh, jež téhož dne schválila v poradě s nejvyšším maršálkem parlamentární komise a požádala předáky obou v ní zastoupených klubů, aby návrh předložili sněmu.

^{*)} »Císaře Františka Josefa I. Česká akademie věd, slovesnosti a umění v Praze. Listiny týkající se založení jejího, zpráva sněmovní komise a řeči dr. F. L. Riegra a hrab. Jana Ledebura.« V Praze 1888. (Tiskem a nákl. knih. Politiky.) Název akademie činil některé potíže, aby vše případně vyjádřil a byl přece dost ohebný. Proto ustáleno se konečně na znění: »Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.«

slova smyslu »nástin«, nýbrž propracovaná, jen ne dopodrobna na paragrafy rozčlankovaná osnova stanov, kteráž byla od věnovatele zemskému výboru jako příloha k věnovací listině dodána teprve po prvním, z mé strany bez úspěchu podniknutém pokuse o vypracování osnovy stanov. Jalt jsem se v červenci 1888 po přání Hlávkově, jenž mi byl nejen svůj nástin, nýbrž i hojnou sbírku stanov jiných akademií dal k dispozici, vypracovávatí osnovu stanov, při níž jako v plánu Hlávkově měl jsem na mysli třídy čtyři, ale látku jejich jinak rozdělenou, totiž: I. (pod obvyklým jménem třídy historicko-filosofické) vědy duchové, II. vědy přírodní, III. krásná literatura, IV. hudba a umění výtvarné. Osnova byla stručná s úmyslem, aby do stanov nesnadno měnitelných byla pojata jen nezbytná povšechná ustanovení, všechny prováděcí podrobnosti zůstaveny řádu jednacímú. Ale rada Hlávka naopak toužil nejen po částečně jiné struktuře, nýbrž i po větší přesnosti a zevrubnosti zvláště základních ustanovení. Nejsa tudíž spokojen mým v první polovici srpna jemu odevzdaným návrhem, sám se dal do pilné práce, a dne 2. září, když dojel jsem z té příčiny do Lužan, prošli jsme osnovu jeho, která měla býti přiložena k věnovací listině jako nástin v ní dovolaný. Zde poznal jsem ponejprv názorně nejen způsob Hlávkovy práce, bedlivě všechen detail promýšlející, ale spolu jeho neochabující vytrvalost. Od 11. hodiny dopolední až do pozdních hodin večerních s krátkými přestávkami setrval v intensivním rozbírání projektu a v obrázně takřka každého jeho slova. Důležitým stal se však nástin ten hlavně proto, že se v něm opětne objevila Královská česká společnost nauk, ačkoliv v podání věnovacím samém o ní řeči nebylo a o hr. Taaffovi se pravilo, že sám v kterémsi stadiu vyjednávání, když původní zámysly o přeměně společnosti se hatily, byl radil: »Lassen Sie die Gesellschaft links liegen.«

Nešlo sice nyní více o přeměnu společnosti v akademii, nýbrž o jinou z alternativ dříve uvažovaných, totiž o »příčlenění« společnosti za tím účelem, aby převzala úlohy dvou prvých tříd akademie, jichž aktivování by po čas řečeného příčlenění zůstalo odročeno. Doložka o této přičleňovací eventualitě, jejíž stylisace byla hned zprvu dost obtížna, připojena byla na konec osnovy, úplnou organizaci akademie provádějící, jako eventualita závislá arcit na vůli společnosti samé.

Motivem Hlávkovým pro to, aby jaksí do poslední chvíle se nespouštěl možnosti spojení osud společnosti s osudem akademie v předpokladu, že časem svým splynou, nebyla jen obdoba, kterou vznik jiných akademií

podával, nýbrž především úvaha, či lépe snad obava, že by po zřízení samostatné české akademie mohla vláda šroubem subvenčním vykonávatí nátlak na společnost, aby výdatnou volbou německých členů převážně český ráz svého složení během času zase úplně pošinula. A kdy by ani to se neuskutečnilo, bál se Hlávka nepříznivých účinků řevnivosti dvou ústavů podle sebe v témže místě působících v úkolech z části obdobných.

Pro zemský výbor však byla tato novota překvapením, a to nikoliv vítaným. Netajil si nikdo z členů jeho, že by faktické i formální obtíže provedení této formule byly nepoměrně větší, než sama úplná přeměna společnosti v akademii. A kromě toho, právě pro utrakvistický ráz společnosti zrovna národně nejrozhodnější členové výboru zemského bránili se myšlence přičlenění, chtějíce, aby současné aktivování všech tříd bylo zabezpečeno ihned, ježto věděti nelze, jaké politické poměry časem nastanou a nebylo-li by pak, když by poměr přičlenění se ukázal neúčelným, dodatečně aktivování znesnadněno. I v skutku stala se otázka toho přivtělení zdrojem mnohých, ano vlastně největších neshod i nedorozumění až takřka do poslední chvíle před nejvyšším schválením.*)

Zemský výbor ve své zprávě ke sněmu ovšem radostně doporučil přijetí velkodušné nabídky. Avšak chtě se prozatím tomu vyhnouti, aby otázka o poměru společnosti nebyla vrhána předčasně ve veřejný rozhovor, otiskl do své zprávy ke sněmu pouze odstavce nástinu, které jednaly o účelích, roztrídění a majetkové správě akademie.

Nálada ve sněmu, ač nebyl obeslán od německých poslanců měst, komor a obcí venkovských, nebyla přece úplně jednomyslná. Jistou, ač

---

*) Vzdálenější lidé, kteří nebyli do uvážení hodných motivů Hlávkových zasvěcení, dokonce nemohli pochopiti, oč tu běží. K těm náležel i sám Albert, jenž v listě k Hlávkově z 13. listopadu 1888 vypravuje o pověstech, že by záležitost budoucí akademie české vážla a že snad i samostatnost její může být ohrožena... Ze se pomýšlí na to, aby byla sloučena s posavadní Král. společností nauk.« Albert se domníval, že tento domnělý úklad proti »samostatnosti« České akademie strojí poslanci. Zajímavo však jest, co napsal o věci samé: »Velikomyslný čin Váš je významu historického, a myslím tím nejen dar, anobřz i bližší vyměření účelu. To právě je historické, že má býti založena akademie rázu od Vás zamýšleného. Kdy byste dal 200.000 zl. na regulování řek, bylo by to velikolepé a pro národ důležité: ale těžiště činu spočívá ve slově akademie. Kdo chce v tom něco měniti, nemění vedlejší věci, ale mění věc samu. Jen samostatná, vědy, literaturu a umění české spojující akademie byla od Vás zamýšlena a chová onen velikolepý a smělý ráz.« Krásně Albert v témže dopise na jednom místě líčí, jak již minuly časy, »kde bylo nejvyšším ideálem snaživého mladého Čecha, že jednou bude poslancem« — »nejvyšší snahou budoucího učence a umělce, spisovatele, řečníka atd. českého má býti idea, že se stane členem akademie.«

početně malou skupinu poslanců velkostatkářských zarážel »výlučně národní ráz« zamýšlené instituce, byliť toho mínění, že by podobné ústavy v zemi měly míti ráz utrakvistický. Ve vůdčích kruzích hierarchie konečně netajeno se podobného druhu obavami, jakým byl již dříve hrabě Lev Thun průchod dal vzhledem k nadačnímu projektu z r. 1882. Ale byli také v dotčených kruzích jiní, kteří se plánu Hlávka vřele ujímali. On pak sám horlivým objížděním a důrazem na státně-konservativní význam svého návrhu pochyby chlácholil a zajisté nemalého úspěchu tím docílil, že sám kardinál Schoenborn k hlasování se dostavil. Neméně konejšivě působila pak ve sněmu řeč Riegrova, zejména tou částí, která promluvena byvši po německu na adresu Němců, ve sněmu nepřítomných, pádně ukazovala, že tu o křivdě nějaké naproti Němcům ani řeči býti nemůže, a rovněž pak odstavcem, jenž vyzněl ve větu, že »pravá věda vede k Bohu«. A tak ještě po vřelé, pěkné řeči hraběte Jana Ledebura, které byl na újmu toliko jistý neopatrný obrat, jenž zbytečně vyvolal podrážděnou odvetu dr. Edv. Grégra — až na několik málo téměř nepozorovaných, ale nikoliv neúmyslných absencí na pravé straně sněmovny — jednomyslným projevem sněmu zásadně schváleno dne 9. října 1888 přijetí daru a zřízení akademie i uloženy výboru zemskému další kroky ve smyslu věnovací listiny. Pro střednictvím místodržitelství došla pak ještě v prosinci odpověď ministra vyučování, že Jeho Veličenstvo v příčině usnesení sněmu z 9. října t. r. ráčil sobě vyhraditi konečné rozhodnutí a ministra zmocniti, aby zavedl jednání o České akademii v Praze, která dle toho usnesení má býti zřízena. Zpráva o tom mohla sněmu býti podána hned počátkem r. 1889.

Tím byla ovšem skončena slibná předehra, ale nic více. Nastala nyní nejkrušnější část úkolu: upravení osnovy stanov, při němž, než ještě vláda by se dostala k slovu, mělo býti docíleno sjednání mezi názory věnovatele, gremia mnohočlenného zemského výboru a ještě mnohočlennější společnosti nauk, kdy by to s otázkou přičlenění její mělo jíti do živého. Aby pro jednání to byl nalezen základ, vypracoval jsem a litograficky dal rozmnožiti novou osnovu stanov, kteráž přijala úplně rozvržení tříd dle nástinu Hlávka, ale v mnohých jednotlivostech od nástinu se lišila. Měl jsem však o ní mínění, že základních zásad v nástinu vytčených neporušila, leč by při přísném slovním výkladu nalezeno bylo porušení jejich v navrženém ustanovení, pro něž mně vůdčím byla z cizích akademií hlavně Petr o h r a d s k á, aby totiž i členům akademie domácím (řádným, mimořádným, dopisujícím) a netoliko přesporním dopuštěna byla v pracích aka-

demie*) volnost jazyka publikačního, což už zemský výbor obmezil doložkou o výjimečnosti, nečině z věci ostatně žádnou zásadní otázku; k tomu později po nějaký čas jen vláda jevila jakousi chuť. Leč důvodům, které původně k návrhu mému vedly, bylo pak ve věci lépe vyhověno oklikou, anť stanovy prostě dopustily, aby směly k pojednáním po česku uveřejněným připojovány býti výtahy v jiném jazyku.

Sama odpovědnost za dílo tak důležité byla již dostatečnou pobídkou, aby slyšeni byli o osnově odborní učenci. Samozřejmě museli býti tedy také pozváni někteří členové společnosti nauk. I došlo tak k poradám soukromým s některými z předních členů společnosti; ovšem nebyli poprošeni a slyšeni jako členové společnosti, nýbrž jako znalci. Společnost sama teprve pak poprošena o projev, pokud osnova stanov jí se týkala. Osnova opravená dle znaleckých pokynů, kde se účelnými býti zdály, 17. dubna 1889 předložena znova zemskému výboru, a tu v některých kusech doznala znova, hlavně působením členů toho výboru Škardy a Kvíčaly, citelných změn v podrobnostech, nejcitelnějších v odstavcích o přičlenění společnosti. Zemský výbor ovšem již nebyl v pochybnosti, že otázka posléz řečená mezi členstvem společnosti nikterak se nepotkávala s jednomyslným souhlasem, zvláště ale že rozčilovala nemálo německé členy, ze kterých zejména profesor Konst. Höfler podal nejrozhodnější protest proti všemu podobnému záměru, dovolávaje se utrakvistického rázu společnosti, kterýž prý kdysi jemu samému byl pohnutkou, aby pro ni na sněmu českém vymohl stálou subvenci. Vida takto obtíže povážlivě vzrůstati, usnesl se výbor zemský, měně spolu arci původní úmysl, že předloží osnovu v podobě plenem posléz schválené přímo vládě, aby od ní zejména zvěděl, jaké stanovisko by ke projektu přivtělení společnosti nauk zaujala, neboť ministr Gautsch v rozmluvě, kterou jsem jako referent výboru zemského o věci té s ním měl, tehdy již vyslovil přání, aby společnost nauk zůstala mimo všecken rozhovor. Teprve tedy pak, když by v té věci nejchoulostivější bylo dosaženo vyjasnění, zamýšlel zemský výbor nové vyjednávání započíti s věnovatelem samým.

Dne 15. května 1889 byla tedy osnova odeslána vládě. Spolu arci jeden exemplář do Lužan. Dne 17. května došel mne z Vídně telegram tohoto znění: »Oznámená usnesení zejména v paragrafech 36—39**) úplně maří

---

*) Podobného, mně tehdy ovšem nepovědomého názoru byl také Albert v dopise výše uvedeném z listopadu 1888.

**) Tyto paragrafy dotýkaly se otázky přivtělení společnosti.

jasně vytčený záměr věnovací, tak že jsem nucen, není-li změna více možnou, věnování odvolati a odstoupiti od dalšího spolupůsobení. Račte to vzít na vědomí a zaříditi, co uznáte za vhodné. V pondělí jsem v Praze. Hlávka.«

Do týdne počaly nové rozhovory s náměstkem nejv. maršálka, s hrabětem Vojtěchem Schönbornem a se mnou, konečně s nejvyšším maršálkem samým, který zatím do Prahy přibyl a vůči hojnosti námitek v četných otázkách projevených požádal dne 31. května radu Hlávku za písemné připomínky k osnově výboru zemského a po případě za předložení nové jeho vlastní osnovy.

Když po třech nedělích vyžádaný objemný pamětní spis došel a mně byl odevzdán, i když pak brzy potom autor jeho ještě zvláštním dopisem znova stanovisko své mi vyličoval, nemohl jsem se ubrániti pocitu hluboké úcty k muži, který s takovou láskou k věci své lnul, do všech podrobností a důsledností ji promýšlel, se vši silou přesvědčení za ni bojoval, ani nové veliké práce konceptní se neštitě, jen aby jak možno nedotknutým zachoval, co vidělo se mu nejvhodnějším v příčině úkolů, struktury a výkonů. I spory ryze věcně mezi muži vedené zanechávají někdy něco příchuti osobní, a také zde mezi spornými stranami začala se již dostavovati jistá rozladěnost — ale všechen jiný cit ustoupiti musel citu nejupřímnějšího uznání před unášející vážností člověka, který se pohodlně mohl spokojiti slávou své iniciativy a štědrosti a všechnu odpovědnost jiným zůstaviti, ale místo toho bděl až do krajních mezí své síly duševní a fysické i nad provedením svého záměru.

Ovšem zůstala nám přece nejedna námitka, a to nejtěžší zase v neblahé otázce přičleňovací. Odkliditi ji konečným ústním vyjednáváním vzájemným bylo účelem dvou společných celodenních schůzí celého gremia výboru zemského se stavebním radou Hlávkou (16. a 17. srpna 1889). Dvě celodenní schůze od desáté hodiny ranní až do pozdních hodin odpoledních bez přestávky! Mezi tím časem my, členové výboru zemského, našli jsme chvílky odskočiti za příčinou tělesného občerstvení — jen nejvyšší maršálek a rada Hlávka vydrželi bez přetržení; ovšem se pak Hlávka po únavě takových debat, vedených od něho se vši zanícenou horlivostí, vrátil do Lužan nemocen. V těch jednáních, pro mne navždy památných, celá řada ustanovení v osnově dosazena dle původních ideí Hlávkových, mimo jiné i v samém základním paragrafu úkolovém (2.) odstavec d), dle něhož má akademie »podrobovati vědecké, literární a umělecké výkony jiných národů

posudku vědeckému a uměleckému i činiti výkony ty způsobem přiměřeným národu českému přístupnými a užitečnými.« Byl odstavec ten sice do mé osnovy v březnu vypracované pojat, ale po poradách se znalci vypuštěn z toho důvodu, že by to byl úkol, na jehož přiměřené vážné plnění akademie silami svými by sotva stačila, nemají-li zejména újmu vzítí úkoly její jiné, především pak ty, jež směřují ku podpoře původní samostatné práce badatelské. Přemnohá změna, na níž Hlávka stál, byla rozhodně prospěšna, zejména celá strukturní část velice získala promyšleností a praktičností jeho návrhů. Také udělení hlasovacího práva ve schůzích třídních členům mimořádným bylo následkem jeho naléhání. Spolu však byla v té schůzi ujednána zase docela nová formule stran při členění společnosti nauk.

Dne 20. září 1889 nová osnova stanov, takto dojednaná, byla poslána vládě. Byla-li by v skutku došla vyřízení v několika měsících za jiných politických okolností, těžko jest nyní arci souditi. Pochybuji však, ač neúnavný Hlávka znova osobním zakročováním u ministrů všecky pochybnosti rozptylovati se snažil. Nepochybno jest, že mu na pomoc přišel deus ex machina historicky památný. Najednou se naskytl a pomáhal tlačiti pomocník zvláštního druhu: vyjednávání mezi vůdci stran v lednu r. 1890 z podnětu vlády ve Vídni zavedené, jehož výsledek obecně jest znám pod jménem »Vídeňských punktací«. Příznivá nálada Vídeňským průběhem toho jednání v rozhodujících kruzích vzbuzená poskytla vhodné milieu českému naléhání stran akademie. Vláda jevila nikdy netušenou ochotu. Místodržitel hr. Thun, jenž roku 1888 ještě jako poslanec byl z těch, kteří pro pochybnosti výše řečené při prvním hlasování nenápadně se vzdálili, nyní se celou silou své známé ráznosti ujal díla. Nejprve ustanovil okresního hejtmana (nyní odborného chefa) Stadlera z Wolfersgrünü, aby společně se mnou o přáních vlády v příčině definitivní redakce se dohodl. Týkalaf se již vesměs pouze podřízených momentů; jenom všechna zmínka o společnosti nauk (k velké spokojenosti její i zemského výboru) byla vyloučena. Konečně však hr. Thun sám na sněmovních lavicích poslední revisi textu se mnou provedl a předloživ ji ještě jednou radovi Hlávkoví a ujištěn jsa i jeho souhlasem, poslal ji okolo 20. ledna do Vídne. Vyřízení bylo téměř bleskové.

Dne 24. ledna — dva dni před oním politicky důležitým dnem, kde všecky sněmovní kluby současně byly uvědoměny o znění Vídeňských punktací — nejvyšší maršálek poslancům ze sedadel povstávším učinil slavnostně oznámení: »Včerejšího dne došla nás radostná zvěst, že Jeho c. a k.

Apoštolské Veličenstvo nejvyšším rozhodnutím ze dne 23. ledna 1890 ráčil nejmilostivěji schváliti zřízení České akademie věd, slovesnosti a umění císaře Františka Josefa I. i uděliti nejvyšší schválení předložené osnově stanov.« Oznámiv pak spolu jmenování arciknížete Karla Ludvíka protektorem akademie, dodal: »Tímto milostivým výrokem vznešeného mocnáře uveden jest ve skutek ústav zakládající se na velkomyslném daru nejmodernaného sice, ale všem známého vlastence, jehož jméno celému národu českému vděčně zůstane v paměti po celou dobu trvání České akademie!« Za velkého, nadšeného vzrušení sněmovny skončil slova svá vřelou apotheosou císaře.

Tantae molis erat!

Z hojných gratulačních projevů, učiněných Hlávkoví toho dne a následujících, uvedu jen jeden, jenž mi náhodou přišel do ruky. Psán je charakteristickou, čitelnou rukou Albertovou, a praví:

»Stavitelové zanechávají díla svá na století a někdy i na tisíce let. Kéž by akademie V á m i n e j e n h m o t n ě, ale i v e v n i t ě r n í m p l á n u z a l o ž e n á přečkala dlouhé věky a byla národu českému, jemuž osud tak kritické místo vykázal, živým a mocným proudem síly duševní.«

Také hrabě Taaffe, jak jsem doslechl, později projevil písemně Hlávkoví radost svou z rozvoje České akademie, při jejímž vzniku měl účast.

Zbývaly ještě dvě věci: přípravy k ustavení akademie a vypracování jednacního řádu pro ni.

I první část příprav právě uvedených připadla zemskému výboru, jenž dle stanov navrhnouti měl k nejvyššímu jmenování prvou třetinu maximálního počtu členů řádných předepsaného pro každou třídu. Úkol choulostivý, jenž ani v samém lůně výboru zemského nedal se provésti zcela hladce, ale celkem přece byl proveden tak, že nevyvolal podstatných výtek. Nešlo také jen o to, řadu jmen nám dobře známých navrhnouti, nýbrž na místech, kdež ona z části byla méně známa, návrh odůvodniti vylíčením jejich místa a významu v kulturním díle českém i zevrubným výkazem prací. Byla to radost sestavovati pro Vídeň také elaborát, také výkazy. Ministerium vyučování přijalo návrhy bez námitek. Mnoho lidí se arci o ty návrhy staralo, obtěžující svými ambicemi především radu Hlávku, který se však byl vzdal všeliké účasti v díle navrhovacím. Dne 22. dubna 1890 došlo císařské jmenování prvých devatenácti řádných členů (Tomek, Randa, Ott, Emler, Kalousek — Kořistka, Zenger, L. Čelakovský, Studnička, Emil Weyr — Brandl, Kvičala, Bartoš, Gebauer — Hlávka, Dvořák, Myslbek, Brožík,

Vrchlický). Oni pak řízením náměstka protektorova v březnu 1890 jmenovaného, který povždy nejvěrnější zájem choval k akademii, provedli další volbu dvaceti tři členů téže kategorie. Znenáhla provedeny volby funkcionářů, některých členů mimořádných a dopisujících, správní komise atd.

Sice také již při volbách členských, zvláště v třídě III., objevily se mrzuté neshody a potíže, ale těžším oříškem byl jednací řád, při jehož osnování nejednou se utkaly protivy názorů. Mírnilo je sice přesvědčení, že nejde více ani o otázky zásadní závažnosti aniž vůbec o věci tak nenasnadno změnitelné, jako při stanovách. Avšak i tu Hlávka v ustavičné starostlivosti, aby formy a řády prováděcí jak nejlíp lnuly k účelům akademie, s neúmornou horlivostí do sporů těch zasahoval a snášeje hořce každý i jen malý průlom do budovy složité, ale důmyslně od něho sestavené, z rozčilení téměř nevycházel a v dopise jednom toho času mi poslaném prohlásil svou účast při osnování řádu jednacího za »poslední svou práci pro Českou akademii«.

Radostné události byly se mezi tím dostavily. Věnování 20.000 zl. fondu akademie ze soukromé pokladny císařské, schválení státní subvence (zemská byla již dříve zabezpečena jakož i umístění akademie v budově musejní) a j.

Za přítomnosti nejjasnějšího protektora konáno pak dne 2. prosince 1890 slavnostní valné shromáždění, kdež proneseny slavnostní řeči Durdíkova a Albertova ve společnosti nejnádhernější, v jaké kdy konán vědecký výklad český. Česká akademie byla zřízena. Započala svou činnost.

Slyšel jsem v těch dnech nejednoho ze starších vlastenců se zaroseným zrakem vzpomínati díla i nadějí našich starých buditelů, a opravdu šťastnou intuicí básnickou tutěž vděčnou vzpomínku oděl Jaroslav Vrchlický ve velebné strofy svého proslovu při tehdejších slavnostním představení Národního divadla.

Účast při osnování řádu jednacího nebyla poslední prací Hlávkovou pro Českou akademii. Jako první prezident ujal se řízení toho ústavu, »hmotně i ve vnitřním plánu« od něho založeného, a řídí jej s týmiž vlastnostmi, které daly ráz rozhodující jeho účasti při budování toho vnitřního plánu, z čehož z jedné strany sice nutně vzcházívaly jisté rozpory názorové ne vždy hladce překonatelné, v čemž však z druhé strany spočívají neocenitelné záruky neochabující, řekl bych nejraději: mateřsky věrné péče o ten ústav, s nímž srostl valný kus života Hlávkovy, jeho nejintenzivnější

práce a nejmístšího jeho snažení.*) Teprve když si položíme otázku, kdo by ho nahradil, cítíme také, jak těžko by se našla osobnost cílům a úkolům akademie tak naskrze oddaná. Protivy názorů se musejí dostaviti a srážky z nich vznikati tím více, čím více je kde opravdových individualit, svérázných povah, samostatných hlav. Děkujme Bohu, že je máme. Není zla z takových sporů, dokud se neodváží útok na podezírání motivů. Ani to pohřichu, u nás není řídké. Také Hlávka jím nebyl ušetřen, ale není v té příčině nikterak ve špatné společnosti.

Vedle České akademie vede stále svůj samostatný život na kolejích dávno pevně vytyčených Královská česká společnost nauk. Nesplnily se na štěstí obavy, že budou probuzeny touhy německé po zmocnění se jí, když vedle ní povstane samostatná Česká akademie. Německá tužba našla ukojení ve zvláštní společnosti, literárním a uměleckým zájmům Němců v Čechách posvěcené, od státu i země štědře podporované. Kdož ví, není-li tak dobře. Kdy by měla někdy ve vzdálené třeba budoucnosti Česká akademie ve vědecké třídě některé příliš jednostranně hovětí určitým směrům a jiné potlačovat, mohla by společnost nauk, ve vlastní působnosti i právě jako správkyně Hlávkovy jubilejního fondu, dáti korektiv takovým jednostrannostem. Mohla by poskytnouti útočiště zdravým pokrokorodým secessím, kdy by Česká akademie, čehož arci obávati se nechceme, na čas ideálům nestranného vědeckého ústavu se zpronevěřila. Bylo by zajímavou hrou osudu, aby ústav, jenž původně do jisté míry zdál se býti překážkou Hlávkových úsilí o Českou akademii, měl časem úkol, a to také pomocí věnování Hlávkových, aby tyže cíle pro všechny případy lépe zabezpečil. Ostatně také ještě není jisto, nestane-li se někdy jazykově utrakvistický vědecký ústav oporou nějakých důležitých společných kulturních prací obou národností. Dnešek k tomu mnoho naděje nepodává, ale nesmíme se jí vůbec vzdávati.

Chvála vrstevníků i jejich kletba bývají stejně vzácný jak hluboky. Historickou hodnotu číhokoliv života neurčují. Teprve když budoucnost uzná život nějaký za hodný kritického prozkoumání a ocenění, v tom už je slávověvec. I zdá se mi, že snad příští posuzovatel, jehož mysl nebude rušivě dotčena prchavými zájmy a vášněmi přítomnosti, ještě lépe než my historickou hodnotu Hlávkovy života a ráz jeho práce pochopí. Jsou přemnohé instituce a mnohé úspěchy české, které by sotva byly povstaly, kdy

---

*) Také jeho neúnavné námaze (a bylo potřebí opravdu veliké) bylo děkovati, že zřizovací listina nesoucí podpis císařův byla sepsána českým jazykem!

by nebylo ne snad pouze jeho peněz, nýbrž jeho organisátorského počínu, jeho neomrzělého úsilí o provedení věcí, jež za národu prospěšné uznal, a jeho vždy ryzích pohnutek. Jsou velké, důležité úkoly, které by sotva byl vykonal někdo jiný, kdy by on nám byl scházel, a tak on jest živým vyvrácením věty, že nikdo není nenahraditelný.

V knize mužů práce české, kteří vlastním úsilím si dobyli vysokou hmotnou a sociální posici, bude jeho život náležet k nejlepším příkladům. V dějinách lidí, kteří ethický požadavek »o povinnostech majetku« v ideální míře splnili, jeho život bude zářivým vzorem budoucím pokolením českým. A v dějinách osvětového vývoje národního zaznamenány budou četné trvalé stopy jeho působnosti.

